

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2024. № 12.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.12.11>

УДК 336

Т. О. Циганчук,

аспірант, Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-6508-9478>

Р. О. Циганчук,

к. е. н., доцент, доцент кафедри інформаційних систем у менеджменті,

Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8791-6534>

І. В. Тяжкороб,

д. е. н., професор, професор кафедри фінансових технологій та консалтингу,

Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8260-5999>

РИЗИКИ І ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕСНОСТІ

T. Tsyhanchuk,

Postgraduate student, Lviv Ivan Franko National University

R. Tsyhanchuk,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Information Systems in Management, Lviv Ivan Franko National University

I. Tiazhkorob,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Financial Technologies and Consulting, Lviv Ivan Franko National University

RISKS AND THREATS TO BUSINESS ECONOMIC SECURITY IN CONDITIONS OF UNCERTAINTY

У наш час забезпечення економічної безпеки підприємств відіграє важливу роль у подоланні соціально-економічної кризи, тому дуже актуальним є розгляд визначення таких понять, як «небезпека», «загроза» та «ризик». Досліджувати новітні методи покращення захисту своєї діяльності та підвищення рівня економічної безпеки. Адже одним із найважливіших факторів, від якого залежить рівень економічної безпеки підприємства, є те, наскільки топ-менеджери підприємств можуть діяти в середовищі невизначеності, наскільки вони готові уникати певних загроз і передбачати ризики. Тому для забезпечення економічної безпеки важливими є інтереси бізнесу, його цілі та пріоритети, які необхідно своєчасно реалізувати. У статті досліджено актуальні питання ризиків і загроз економічної безпеки підприємства в умовах невизначеності. Проаналізовано основні фактори, що впливають на стабільність і фінансову стійкість підприємств, зокрема політичну нестабільність, ринкові коливання, зміни в законодавстві, технологічні ризики та глобалізацію. Розглянуто сучасні методи управління ризиками і адаптацію до змін у зовнішньому середовищі. Основна увага приділена розробці стратегій мінімізації загроз і підвищенню здатності підприємств ефективно функціонувати в умовах нестабільності. Наведені рекомендації спрямовані на покращення економічної безпеки підприємств, забезпечення їх конкурентоспроможності та стійкості на ринку.

In today's world, ensuring the economic security of businesses plays a crucial role in overcoming socio-economic crises. Therefore, it is highly relevant to consider the definitions of concepts such as «danger», «threat», and «risk». It is important to explore new methods to improve the protection of business activities and increase the level of economic security. One of the key factors that determines the level of a company's economic security is how well top managers can operate in an uncertain environment, how prepared they are to avoid certain threats and anticipate risks. Thus, the interests, goals, and priorities of the business, which

must be realized in a timely manner, are essential for ensuring economic security. Furthermore, risk assessment is a priority area, as it is crucial to be able to sense, evaluate the degree of risk, and adhere to acceptable limits. It is important to note that any science is based on its own clear and hierarchical system of definitions, which outlines its core content. Considering that economic security is one of the types of corporate security, it is worth noting that it holds a leading position among all other types of security. In this context, the issue of economic security of enterprises and its monitoring is becoming increasingly relevant. Economic security of an enterprise is based on the effective use of corporate resources, the creation of conditions for the successful operation of the business, and the identification and minimization of the consequences of various dangers, risks, and threats in the face of competition and economic uncertainty. Ensuring economic security depends on a company's resilience to threats and dangerous internal and external factors. To prevent the negative consequences of threats or dangers, or to minimize the impact of such economic risks, it is necessary to carefully plan in advance which methods and measures will be taken to detect risky situations at the early stages of their development and to address their underlying causes. When choosing methods and approaches to combat the negative effects of threats and risks, various aspects of the economic security of the enterprise must be taken into account. The article examines current issues related to risks and threats to the economic security of businesses in conditions of uncertainty. It analyzes the key factors influencing the stability and financial resilience of enterprises, including political instability, market fluctuations, changes in legislation, technological risks, and globalization. Modern risk management methods and strategies for adapting to changes in the external environment are considered. The main focus is on the development of strategies to minimize threats and enhance the ability of businesses to function effectively in conditions of instability. The recommendations provided are aimed at improving the economic security of businesses, ensuring their competitiveness, and strengthening their resilience in the market.

Ключові слова: економічна безпека, ризики, загрози, підприємство, невизначеність, управління ризиками, фінансова стабільність, політична нестабільність, стійкість.

Keywords: economic security, risks, threats, enterprise, uncertainty, risk management, financial stability, political instability, resilience.

Постановка проблеми. Кожного року керівництво будь-якого господарського підприємства стикається з різними небезпеками, загрозами та ризиками, пов'язаними із забезпеченням економічної безпеки підприємств під час господарської діяльності. На жаль, актуальною проблемою залишається прояв загроз, пов'язаних з пандемією COVID-19, яка призвела до світової економічної кризи. Але невдовзі, у 2021 році, бізнес почав адаптуватися до карантинних обмежень та коригувати свою роботу. У лютому 2022 року РФ розпочала масштабну війну проти України, що посилює прояви кризи, оскільки постраждали всі сфери розвитку бізнесу, підприємців та держави. На цьому етапі економічну безпеку підприємств необхідно зміцнити та усунути слабкі місця. Це має бути пріоритетом зараз, а не після закінчення війни.

Мета даної статті полягає у дослідженні основних факторів, що впливають на економічну стабільність підприємств та виявленні шляхів мінімізації цих ризиків.

Реалізація поставленої мети передбачає визначення ключових ризиків і загроз, з якими стикаються підприємства в умовах нестабільного економічного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На тему ризиків і загроз економічної безпеки підприємства в умовах невизначеності свідчить про зростання уваги до цієї проблематики з боку науковців та практиків, а саме: Левковець Н.П. (2021), Данілова Е. І. (2020), Романчик Т. В. (2020), Ткачук О. А. (2020), Кудряшов М. В. (2020), Мельник М. В. (2021), Базиліук С. О. (2020), Гончарук О. В. (2021). Науковці підкреслюють необхідність комплексного підходу до оцінки ризиків та впровадження гнучких стратегій для забезпечення довготривалої економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. В умовах динамічного зовнішнього середовища та нестабільності розвитку національної економіки вітчизняні підприємства стикаються з багатьма загрозами для свого функціонування. Ці загрози дуже різноманітні: фінансові, економічні, соціальні, кадрові, інформаційні, промислові, комерційні. Тому перед господарськими організаціями постає завдання забезпечити, по-перше, стабільність функціонування шляхом уникнення або нейтралізації загроз, по-друге, ефективність діяльності шляхом раціонального управління соціальними, трудовими, фінансово-економічними, виробничими та іншими економічними процесами. Це ще більше ускладнюється негативною соціально-економічною та політичною ситуацією в країні [1].

Ризикованість бізнесу в Україні, невизначеність і непередбачуваність багатьох факторів зовнішнього середовища, а також політична та економічна нестабільність і посилення конкуренції суттєво актуалізували проблему виживання підприємств у сучасних економічних умовах. Така ситуація потребує точного визначення рівня економічної безпеки підприємства, виявлення зон ризику та своєчасної розробки комплексу антикризових заходів. Перехід в умовах господарювання від адміністративних умов до ринкових об'єктивно супроводжується розвитком як концепції економічної безпеки підприємства, так і методів її оцінки.

Сучасний розвиток підприємництва тісно пов'язаний з наявністю високого рівня економічної безпеки, оскільки лише за цих умов можливе ефективне стратегічне планування діяльності, ефективне управління та контроль за реалізацією всіх внутрішніх і зовнішніх процесів.

Ефективність і стабільність бізнесу безпосередньо залежать від ретельного продумання шляхів захисту економічної безпеки від негативних внутрішніх і зовнішніх загроз. Щоб підтримувати високий рівень економічної безпеки, перш за все, особливу увагу необхідно приділяти процесу управління економічною безпекою, моніторингу поведінки конкурентів, особливо в ситуаціях, які можуть загрожувати корпоративній діяльності, а також комплексному аналізу обов'язкових умов: стан економічної безпеки країни; розробка ефективних заходів реагування на

загрози; розробка ефективної системи оцінки рівня фінансово-економічної безпеки [2].

Поняття економічної безпеки виникає як соціальний феномен, пов'язаний із формуванням суспільства та зародженням держави, де на перший план висувається потреба у безпеці всіх життєзабезпечувальних компонентів соціальної структури. У період стародавніх цивілізацій поняття економічної безпеки зводилося до проблеми захисту майна і власності держави, багатих верств суспільства, а також захисту суспільного багатства від нападу ворога або будь-яких зовнішніх посягань, від внутрішніх бунтів і бідноти.

На сьогоднішній день економічна безпека як спроможність національної економіки має підтримувати стабільність і невразливість до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у глобальному економічному середовищі, забезпечувати стійке та збалансоване зростання. Важливими є критерії оцінки якісних параметрів національної економіки, стратегічної ефективності економічної політики держави в економічній сфері. Тому постійний експертно-аналітичний моніторинг рівня та загроз економічній безпеці та її складових елементів зберігає значну актуальність в умовах різкого розширення та посилення потужності загроз, зумовлених повномасштабною агресією РФ проти України, і набуває особливого значення.

У перші місяці великої війни економічна безпека України значною мірою забезпечувалася накопиченими в довоєнний період резервами і запасами, оперативним об'єднанням суспільних зусиль на регіональному і місцевому рівнях, власною партійною організацією, солідарністю громадян України та безпрецедентною міжнародною підтримкою перед екзистенційною загрозою російської агресії [3].

З перетворенням російської агресії у затяжну форму війни на виснаження посилився безпосередній вплив бойових дій на економіку через цілеспрямовані атаки на критичну інфраструктуру країни, виснаження фінансових резервів населення та підприємств, зростання економічної

нерівності [2]. Противник використовує потенціал різноманітних засобів гібридного проникнення, які з'явилися під час війни.

Економічна безпека є необхідною умовою існування будь-якої компанії, захищає життєво важливі інтереси від внутрішніх і зовнішніх загроз, ризиків і небезпек і є основою довгострокового функціонування.

Підприємство має підтримувати свою організаційну структуру, регулювати внутрішні відносини з урахуванням факторів зовнішнього впливу та на їх основі забезпечувати власне функціонування та розвиток.

Структура економічної безпеки підприємства поділяється на такі складові (рис.1)

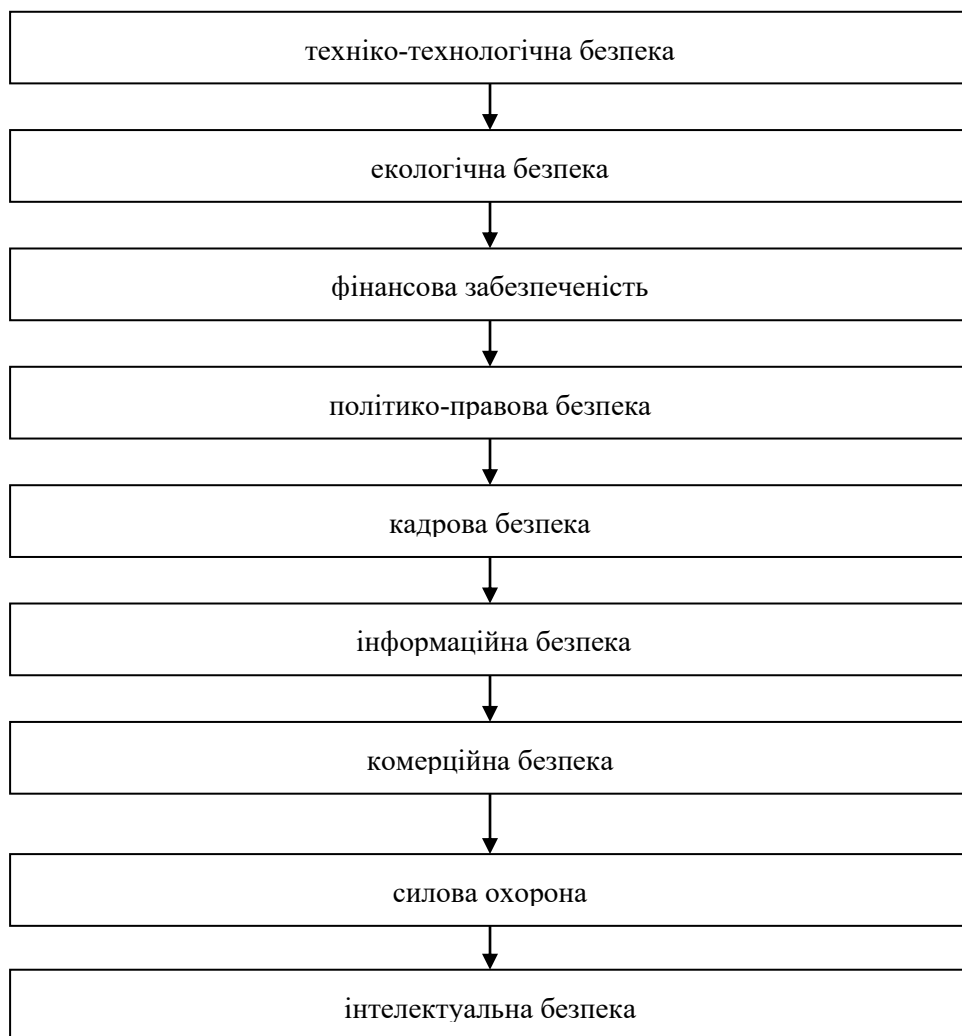


Рис. 1. Структура економічної безпеки підприємства.

Джерело: [4; 5].

Фінансова безпека компанії – це стан компанії, що характеризується збалансованістю та якістю різноманітних фінансових інструментів,

технологій і послуг, що використовуються компанією, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю фінансової системи захищати свої інтереси, а також збалансованість фінансових інструментів [4]. Місія та завдання, а також наявність достатніх фінансових ресурсів для забезпечення ефективного та сталого розвитку системи.

Інтелектуальна складова – це збереження та розвиток інтелектуального потенціалу компанії. Найважливішою вимогою безпеки є здатність протистояти загрозам, які можуть завдати компанії значних збитків, уповільнити темпи розвитку та зменшити капітал.

Кадрова складова – це наявність добре підготовлених та кваліфікованих працівників, керівників, відсутність масового відтоку фахівців та високий рівень підготовки. Розвиток і реалізація інтересів, задоволення матеріальних і нематеріальних потреб працівників.

Техніко-технологічна складова – це наявність високого техніко-технологічного рівня виробництва, що забезпечує конкурентоспроможність товарів і послуг і компанії в цілому, а також своєчасне виявлення загроз (стихійні катаклізми, пожежі, несанкціонований доступ до компанії), виявлення протиправних дій співробітників тощо [5].

Інформаційна складова – забезпечення ефективного інформування та аналізу господарської діяльності підприємства, забезпечення захисту інформації на необхідному рівні всіх підрозділів.

Екологічна складова – це дотримання чинних екологічних стандартів, мінімізація шкоди від забруднення та руйнівного впливу промислово-господарської діяльності на довкілля.

Силова складова – це забезпечення фізичної та моральної безпеки персоналу, капіталу, майна та комерційних інтересів підприємства.

Комерційна безпека – це ситуація, за якої ефективно здійснюється організація та управління процесами збуту, задовольняється попит споживачів, досягається комерційний прибуток і підвищується конкурентоспроможність суб'єкта.

Політико-правова складова включає такі елементи організаційно-економічного аспекту:

- 1) аналіз загроз несприятливого впливу;
- 2) оцінка поточного рівня безпеки;
- 3) планування (програмування) комплексної діяльності спеціалізованими підрозділами підприємства;
- 4) здійснення ресурсного планування;
- 5) планування роботи відповідних функціональних підрозділів підприємства;
- 6) невідкладне виконання програми заходів, спрямованих на врегулювання кризових ситуацій та підвищення належного рівня безпеки.

Оцінка фактичного стану політико-правової безпеки підприємства здійснюється за такими напрямками: рівень організації якості роботи, спрямованої на підтримання цієї складової загального рівня економічної безпеки; складання бюджету та ресурсне забезпечення робіт; ефективність підрозділів господарських одиниць [6].

Основними системними принципами економічної безпеки підприємств є:

- системний характер взаємодії всіх елементів підприємства (основного виробництва та допоміжних виробництв, маркетингу, фінансів тощо);
- якісне виконання запланованих завдань, націленість на кінцевий результат;
- безперервність у функціонуванні окремих систем (підсистем) і організаційних процесів;
- правове обґрунтування прийнятих рішень, забезпечення заявлених кінцевих результатів;
- планова структура окремих процесів компанії;
- економічний характер і мета дій;
- економічна ефективність взаємодії окремих підсистем компанії;

- поєднання максимальної публічності та конфіденційності результатів діяльності.

Системне забезпечення економічної безпеки підприємств полягає у створенні системи безпеки, яка забезпечує захист підприємства, його майна, персоналу та інформації з різних сфер діяльності від можливих загроз і форс-мажорних обставин. Безпека системи, її компонентів, можливостей та інструментів має бути достатньою для захисту всіх аспектів діяльності організації [7].

Планові завдання необхідно виконувати якісно, щоб забезпечити кінцевий результат при забезпеченні необхідного рівня продажів.

Всі роботи підприємства повинні проводитися відповідно до чинного законодавства. Усі заходи безпеки мають базуватися на законодавчій базі та правовому забезпеченні бізнесу. Усе це дає змогу значною мірою компенсувати недоліки відповідно до законодавства та забезпечити роботу підприємства на певному рівні ефективності.

Отже, система економічної безпеки підприємства складається з обмеженої кількості взаємопов'язаних елементів, які забезпечують його безпеку та досягнення стратегічних цілей підприємства. Складовими такої системи є об'єкт і суб'єкт економічної безпеки, механізм економічної безпеки та практичні заходи, спрямовані на її досягнення.

Метою економічної безпеки є все, що спрямоване на забезпечення економічної безпеки підприємства.

Формування системи безпеки і, перш за все, створення її органів залежить від розміру підприємства, його економічних, фінансових, технічних, інформаційних, інтелектуальних, професійних, організаційних та інших можливостей.

Малі підприємства частіше користуються послугами сторонніх спеціалізованих приватних організацій: консалтинговими, охоронними, інформаційними тощо. Це реєстраційні палати, рекрутингові та сертифікаційні фірми, офіси кредитних історій і центри маркетингових

досліджень, які надають інформаційні послуги щодо ділової репутації та платоспроможності партнерів, приватні охоронні та детективні організації [8].

Середній бізнес може використовувати єдину систему безпеки. З одного боку, якщо потрібно, ми отримуємо послуги від сторонніх організацій, з іншого боку, ми надаємо послуги юридичного та фінансового відділів, маркетингу, безпеки, персоналу, економічного аналізу. Для підвищення ефективності роботи служб і підрозділів, спрямованих на захист економічних інтересів підприємства, необхідно створити на підприємстві координаційний орган або призначити одного з керівників, відповідального за економічну безпеку.

Для великої організації рекомендується створити власну службу безпеки. Як правило, всю роботу служби безпеки координує один з менеджерів компанії. Можна створити Раду Безпеки, щоб запропонувати та реалізувати консультативні функції. До служби безпеки можуть входити різні відділи, групи та підрозділи.

Такі служби безпеки зазвичай створюються місцевими правоохоронними органами або державною службою безпеки. Служба безпеки будь-якого підприємства постійно виконує певний комплекс завдань.

Основними завданнями служби безпеки будь-якого підприємства є:

- 1) захист виробничо-господарської діяльності та захист відомостей про комерційну таємницю фірми (підприємства, організації);
- 2) організація роботи з правового та інженерного захисту комерційної таємниці підприємства;
- 3) запобігання несанкціонованому проникненню та доступу до інформації та робіт, що становлять комерційну таємницю;
- 4) спеціальна організація діловодства, що запобігає несанкціонованому вилученню інформації, що відноситься до комерційної таємниці фірми;
- 5) виявлення та локалізація можливих каналів витоку конфіденційної інформації під час звичайної діяльності та в надзвичайних ситуаціях;

6) організація режиму безпеки здійснення всієї діяльності товариства, у тому числі зустрічей, переговорів і зустрічей у рамках ділового співробітництва з іншими партнерами;

7) забезпечення охорони приміщень, обладнання, офісів, виробів і технічних засобів, необхідних для виробничої чи іншої діяльності;

8) організація управління фірмою та особистої безпеки її провідних керівників і спеціалістів;

9) оцінка маркетингових ситуацій і протиправних дій конкурентів і зловмисників [5].

Служба безпеки підприємства завжди повинна бути готова до подолання критичної (кризової) ситуації, яка може виникнути через зіткнення інтересів бізнесу та кримінального світу. Для управління безпекою багато компаній створюють «кризові команди», що складаються з генерального директора компанії, юриста, фінансиста та керівника служби безпеки. Основною метою «кризової групи» є протидія зовнішнім загрозам, ризикам і небезпекам для безпеки підприємства.

Таким чином, економічна безпека підприємства будується на основі ефективного використання корпоративних ресурсів, створення умов для успішної діяльності підприємства, своєчасного виявлення та мінімізації наслідків різноманітних небезпек і загроз в умовах конкуренції та економічних ризиків.

Висновки. Враховуючи, що економічна безпека є одним із видів корпоративної безпеки, варто зазначити, що вона посідає провідне місце серед усіх інших видів безпеки. У цьому контексті все більшої актуальності набуває проблема економічної безпеки підприємств та її моніторинг.

Економічна безпека підприємства базується на ефективному використанні корпоративних ресурсів, створенні умов для успішної діяльності підприємства, виявленні та мінімізації наслідків різноманітних небезпек, ризиків і загроз в умовах конкуренції та економічного ризику.

Забезпечення економічної безпеки залежить від стійкості компаній до загроз та небезпечних внутрішніх і зовнішніх факторів. Щоб запобігти негативним наслідкам загроз чи небезпек або мінімізувати вплив таких економічних небезпек, необхідно заздалегідь продумати, які методи та заходи будуть вжиті для виявлення ризикових ситуацій на початку роботи та усунення причин виникнення їх походження. При виборі методів і підходів до боротьби з негативними наслідками загроз і небезпек необхідно враховувати різні складові економічної безпеки підприємства.

Основне значення економічної безпеки підприємства полягає в тому, що вона повинна носити превентивний характер, а основними критеріями оцінки її надійності та ефективності є: забезпечення стабільної роботи підприємства, збереження та відтворення фінансових і матеріальних цінностей; попередження криз, загроз, небезпек і ризиків.

Безпека підприємства передбачає систему рішень, відповідних навколишньому середовищу, яка створює умови для досягнення бажаних кінцевих результатів. Стратегія безпеки дозволяє компанії реалізувати систему стратегій розвитку. Це досягається впровадженням багатьох рішень для забезпечення безпеки бізнесу.

Визначення стану економічної безпеки підприємств є обов'язковою складовою управління економічною безпекою підприємств і дає змогу визначити як загальний стан економічної безпеки, так і основні загрози її функціональним складовим: фінансовій, політичній, правовій, технічній та інформаційній, кадровий, екологічний, комерційний, енергетичний та інтелектуальний.

Література

1. Левковець Н. П. Визначення стану економічної безпеки та основних принципів і заходів щодо її забезпечення підприємств автомобільного транспорту: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / НТУ. Київ, 2021. 18 с.

2. Данілова Е. І. Концепція системного підходу до управління економічною безпекою підприємства: монографія / Європейська наукова платформа: Вінниця 2020. 342 с. URL: <https://doi:10.36074/danilova.kontseptsiiia-2020>
3. Романчик Т. В. Небезпека, загроза, ризик: аналіз термінологічного апарату теорії економічної безпеки / Економічний вісник НТУУ “КПІ”. 2020. 257–267 с.
4. Ткачук О. А., Сазонова К. І. Економічна безпека підприємств: ризики і загрози / ОНУ ім. Мечникова: Одеса, 2020. 112–120 с.
5. Кудряшов М. В. Основні ризики для економічної безпеки підприємств в умовах глобальної невизначеності / Економіка та управління. 2020. № 4. 45–51 с.
6. Мельник М. В., Бондаренко Т. О. Ризики та загрози економічній безпеці підприємств в сучасних умовах: монографія / ЛНУ імені Івана Франка. Львів, 2021. 278 с.
7. Базиліук С. О. Політичні та економічні ризики підприємства в умовах нестабільності: монографія / ПНТУ ім. Юрія Кондратюка. Полтава, 2020. 189 с.
8. Гончарук О. В. Кіберризики та економічна безпека підприємства / Економічна безпека в умовах цифрової трансформації. 2021. 56–62 с.

References

1. Levkovets', N.P. (2021), “Determination of the state of economic security and the main principles and measures to ensure it for road transport enterprises”, Ph.D. Thesis, Economy, NTU, Kyiv, Ukraine.
2. Danilova, E.I. (2020), Kontseptsiiia systemnoho pidkhodu do upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva [The concept of a systemic approach to the management of the economic security of the enterprise], Yevropejs'ka naukova platforma, Vinnytsia, Ukraine. <https://doi:10.36074/danilova.kontseptsiiia-2020>

3. Romanchyk, T.V. (2020), "Danger, threat, risk: analysis of the terminological apparatus of the theory of economic security", Ekonomichnyj visnyk NTUU "KPI", pp. 257-267.
4. Tkachuk, O.A. and Sazonova, K. I. (2020), Ekonomichna bezpeka pidpriemstv: ryzyky i zahrozy [Economic security of enterprises: risks and threats], ONU im. Mechnykova, Odesa, Ukraine.
5. Kudriashov, M.V. (2020), "The main risks for the economic security of enterprises in conditions of global uncertainty", Ekonomika ta upravlinnia, vol. 4, pp. 45-51.
6. Mel'nyk, M.V. and Bondarenko, T.O. (2021), Ryzyky ta zahrozy ekonomichnij bezpetsi pidpriemstv v suchasnykh umovakh [Risks and threats to the economic security of enterprises in modern conditions], LNU imeni Ivana Franka. L'viv, Ukraine.
7. Bazyliuk, S.O. (2020), Politychni ta ekonomichni ryzyky pidpriemstva v umovakh nestabil'nosti [Political and economic risks of the enterprise in conditions of instability], PNTU im. Yuriiia Kondratiuka, Poltava, Ukraine.
8. Honcharuk, O.V. (2021), "Cyber risks and economic security of the enterprise", Ekonomichna bezpeka v umovakh tsyfrovoi transformatsii, pp. 56-62.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2024 р.